

گزارش و معرفی ۱

تراث الشيعة القرآني، إعداد وإشراف:
محمدعلي مهدوي راد، فتح الله نجارزادگان، علي
فاضلي. قم: كتابخانه تخصصي تفسير، (تاکنون)
۴ جلد عربي و يك جلد فارسي، تاريخ نشر:
۱۴۲۶ قمری، ۱۳۸۴ شمسی به بعد.

عبدالحسين طالعي*

این مجموعه شامل رساله‌های مختصر و کم‌حجم قرآنی از میان نسخه‌های خطی آثار قرآنی شیعه امامیه است. از آنجا که این رساله‌ها معمولاً به صورت مستقل، چاپ و نشر نمی‌شود، محققان بر آن شدند که در هر مجلد، چند رساله را در کنار هم جای دهند. درباره این مجموعه - که در حکم دانشنامه‌ای است - در فرصتی مبسوط باید سخن گفت؛ اما در این مجال اندک، به معرفی نام رساله‌ها، مؤلف و مصحح آنها و توضیحی مختصر، بسنده می‌شود. این توضیح‌ها مبتنی بر مقدمه‌های پنج مجلد یاد شده است. باید دانست که پرونده این مجموعه همچنان گشوده است و محققان، مجلدات دیگر را در دست تدوین و نشر دارند.

*. عضو هیئت علمی دانشگاه قم.

مجلد اول:

۱. بیان معانی الفاظ القرآن / منسوب به علی بن عبدالله بن عباس، تحقیق: فتح الله نجارزادگان.

این رساله از سبک و سیاق «الوجوه و النظائر» متأثر است؛ اما از نظر مضمون تفاوت‌هایی با آن دارد. از جمله اینکه: بر منابع لغوی یا اشعار جاهلی، اعتماد نکرده و اختصار و ایجاز را در نظر گرفته است. محقق در پژوهشی پیرامون رساله، مقایسه‌ای میان آن با دیگر کتابهای مشابه آورده و نتیجه گرفته که این رساله، از کتابهای دیگر اقتباس نشده و در جهات مختلف، مستقل و ابتکاری است.

۲. دلیل علی أن القرآن معجز / یکی از علمای قرن دهم هجری یا پس از آن، تحقیق: مهدی کرباسی.

مؤلف در این کتاب، مجموعه‌ای از دیدگاههای عالمان را در مورد وجوه اعجاز قرآن، در حد ایجاز همراه با ارزیابی و نقد، آورده است.

۳. السرّ في عظمة سورة الفاتحة / نظام‌الدین احمد گیلانی، تحقیق: محمدجواد محمودی.

مؤلف از دانشمندان قرن یازدهم است و در این رساله، علل عظمت سوره فاتحه را بر می‌شمارد. این رساله در عین اختصار، روایات و تحلیل عناصر ارزشی سوره حمد را در بر دارد.

۴. ایناس سلطان المؤمنین باقتباس علوم‌الدین من الغبر آل المبین / سید محمدحسین موسوی عاملی، تحقیق: حسین تقی‌زاده.

مؤلف - که از دانشمندان دوره صفوی و معاصر سلطان حسین است - در این کتاب، آیات الاحکام را بررسی و تحلیل می‌کند. در این رساله - که نسخه موجود از کتاب است - فقط آیاتی از سوره بقره و اسراء بررسی شده است.

۵. رساله في اثبات عصمة الأئمة الطاهرين / مولی محمد رفیع گیلانی، تحقیق: حسین تقی‌زاده

بررسی مؤلف برای اثبات عصمت ائمه اطهار علیهم السلام بر اساس آیه ۱۲۴ سوره بقره:
«وإذ ابتلى إبراهيم ربه...»

۶. رسائل تفسیریّه / سید محمد حسنی حسینی طباطبایی اصفهانی، تحقیق:
حسین تقی زاده.

این رسائل، شامل بررسی سه آیه است:

الف) آیه ۱۲۴ بقره: واذ ابتلى إبراهيم ربه...

ب) آیه ۱۸ کهف: كان من الجنّ ففسق عن امر ربه...

ج) آیه ۲۸۲ بقره: و استشهدوا شهیدین من رجالکم...

۷. تفسیر آیه الکرسی / سلیمان جرجی، تحقیق: علی فاضلی.

نویسنده از دانشوران قرن دوازدهم است و به شیوه فلسفی - روایی مفردات آیه
و مسائل مربوط به آن را بررسی کرده است.

۸. النفحة القدسیّة فی الأجوبة الحیدریّة / سید حیدر حسینی کاظمی، تحقیق:
محمد رضا فاضلی.

مؤلف این رساله را در پاسخ به پرسش احمد بن محمد شفیع اصفهانی، درباره
آیه چهارم سوره یوسف (یا اَبْتِ اِنِّیْ رَایْتُ اَحَدَ عَشْرَ کُوبًا...) نوشته و دیدگاههای
مختلف در تفسیر آیه را نقد و تحلیل کرده است.

۹. مطلع البدر فی تفسیر سورة القدر / میرزا محمد تنکابنی، تحقیق: محمد
کاظم.

نویسنده از دانشمندان قرن سیزدهم بوده و این رساله را در شصت عنوان سامان
داده و مباحث مختلف ادبی، روایی، کلامی و تاریخی را ذیل آیه مطرح کرده است.
۱۰. هدایة الشهادة / میرزا محمد تنکابنی، تحقیق: محمد کاظم.

این رساله، از مؤلف پیشین، درباره آیه هشتم سوره آل عمران، مشهور به آیه
«شهادت» است. شیوه تفسیری آن، فلسفی، عرفانی و کلامی است و مؤلف، ده
مقدمه برای ورود به متن آورده است.

۱۱. قبسات الطور في تفسير آية النور / مؤلف: مجهول / تحقيق: علي فاضلي.
این رساله - که در تفسیر آیه ۳۵ سوره نور است - ژرف نگری و دقت نویسنده اش را نشان می دهد.

۱۲. دفع شبهة المخالفين في آية الولاية على إمامة أمير المؤمنين عليه السلام / علی بن عبدالله ستري بحرانی، تحقيق: مهدی کرباسی.
این رساله باکمال اختصار، پرسشهایی را که پیرامون آیه ولایت (انما ولیکم الله... آیه ۵۵ سوره مائده) مطرح است، پاسخ می گوید.

مجلد دوم

۱۳. تفسیر سوره اعلی / ابن سینا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۴. تفسیر سوره اخلاص / ابن سینا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۵. تفسیر سوره فلق / ابن سینا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۶. تفسیر سوره ناس / ابن سینا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۷. تفسیر آیه ۱۱ و ۱۲ سوره فصلت / ابن سینا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۸. تحقيق آیه ۱۱ و ۱۲ سوره فصلت / ملاصدرا، تحقيق: محسن بیدارفر.
۱۹. الجمع بين كلام النبي و الوصي و بين آيتين / علامه حلی، تحقيق: محمدجواد محمودی.

شهرت و عظمت نویسندگان، ما را از توضیح در مورد این رساله هابی نیاز می کند.

۲۰. تفسیر آیه ۱۵۸ سوره انعام / سید معین الدین محمد حسینی، تحقيق: محمدرضا فاضلی.

شامل بحثهای تفسیری علمی و حدیثی.

۲۱. كشف العوار في تفسير آية الغار / قاضی نورالله شوشتری، تحقيق: محمدجواد محمودی.

این رساله درباره آیه ۴۰ سوره توبه است. محقق مقدمه‌ای مفصل درباره زندگی مؤلف آورده است.

۲۲. مونس الوحید فی تفسیر آیه العدل و التوحید / قاضی نورالله شوشتری، تحقیق: محمدجواد محمودی.

۲۳. تفسیر سوره اخلاص / نصیرالدین محمد لاهیجی گیلاتی، تحقیق: محمدجواد محمودی.

نویسنده از دانشمندان قرن یازدهم است.

مجلد سوم

۲۴. رساله حول القرآن / سید محمدعلی لاریجانی شاه‌آبادی، تحقیق: احمد احمدی.

نویسنده از دانشمندان قرن سیزدهم و از تلامذه آیت الله سیدمحمد باقر شفتی است. رساله وی درباره قرآن و وجه تسمیه و مضامین پیرامون آن است. شدت علاقه و محبت میان استاد و شاگرد را از مقدمه آن می‌توان دید؛ به گونه‌ای که می‌توان رساله را تقریر افادات استاد دانست.

۲۵. تفسیر سوره حمد / محمد صالح بن عبدالواسع حسینی خاتون‌آبادی، تحقیق: محمد رضا فاضلی.

نویسنده از دانشمندان قرن دوازدهم و داماد و شاگرد علامه مجلسی است. او - که شیخ الاسلام اصفهان بوده - در تألیف رساله‌اش، از تفسیر بیضاوی و تفسیر صافی بهره گرفته است.

۲۶. الکوکب الدرّی / فاضل هندی، تحقیق: صاحب ملکوتی.

نویسنده رساله از فقهای مشهور و مبرز قرن دوازدهم است که آثار او، دقت نظرش را نشان می‌دهد. این کتاب، تلخیصی از دو کتاب سید مرتضی (غرر الفوائد و تنزیه الانبیاء) است؛ با تهذیب، تنقیح، افزایش، کاهش، نقد، ایضاح، ردّ و قبول. دو

کتاب یادشده شریف مرتضی، سرشار از بحثهای تفسیری است که نویسنده، بحثهای فراوانی بر آن افزوده، و آنها را از هم تفکیک کرده است.

۲۷. نورِ اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ / مُحَمَّد عَلِي حَائِرِي سنقری، تحقیق: کاظم محمودی. نویسنده، از فقهاء و محققان قرن چهاردم بوده و رساله او، تفسیری روایی از سوره قدر است.

مجلد چهارم

۲۸. رساله في إثبات تواتر القرآن / شيخ حرّ عاملی، تحقیق: فتح الله نجارزادگان. این رساله را شیخ حرّ عاملی، صاحب وسائل الشیعه، در پاسخ به شبهات یکی از معاصران خود در باب تواتر قرآن نوشته است. رساله در چهار فصل و حاوی شصت دلیل در اثبات تواتر قرآن در صدر اسلام است.

۲۹. أجوبة مسائل الشاه فضل الله / شيخ بهاء الدين محمد عاملی، تحقیق: مهدی کرباسی.

این رساله، شامل بحث در مورد سه آیه است:

الف) آیه ۱۰۲ بقره - با تعرض به کلام بیضاوی و فخر رازی در باب دو ملک که در بابل فرود آمدند.

ب) آیه ۳۷ ابراهیم - در بحث بنای کعبه توسط حضرت ابراهیم عليه السلام.

ج) آیه ۲۶ نور - بحث در قصه افک.

۳۰. تفسیر سوره اخلاص / شمس الدین محمد جیلانی، تحقیق: مهدی کرباسی. بحث در تفسیر سوره اخلاص به شیوه فلسفی.

۳۱. أسرار البسملة / سید محمد مهدی بن سید محمد جعفر موسوی، تحقیق: محمد رضا فاضلی.

اشاره به اسرار، رموز و دقائق ذکر شریف «بسم الله الرحمن الرحيم» همراه با بحث روایی و اقوال مفسران و بحثهایی در توحید.

۳۲. سرّ الآیات / سیّد محمد مهدی موسوی، تحقیق: محمدرضا فاضلی. شامل تفسیر بیست آیه از آیات مشکله قرآن، از جمله آیه ۱۸۸ سوره اعراف - که ظاهر آن علم غیب را از پیامبر ﷺ نفی می‌کند - و وجه جمع آن با آیات ۲۶ و ۲۷ سوره جن که علم غیب را برای حضرتش اثبات می‌کند. بحثها بر مبنای جمع میان شیوه عقلی و نقلی انجام شده است.

۳۳. أسرار سوره التوحید / سیّد محمد مهدی موسوی، تحقیق: محمدرضا فاضلی.

کتاب با روش نقلی ذوقی درباره سوره توحید سخن می‌گوید.

۳۴. تفسیر آیه النور / شیخ هادی تهرانی، تحقیق: مهدی کرباسی. شامل تفسیر آیه نور (آیه ۳۵ سوره نور) و دو آیه پس از آن، شامل اخبار وارده در مورد آنها و نقل و نقد برخی از آراء فخر رازی و صاحب مجمع البیان.

مجلد پنجم [با عنوان: میراث قرآنی شیعه (رساله‌های فارسی قرآنی شیعه) مجلد اول]

۳۵. تفسیر آیه الكرسي / فخرالدین محمد سماکی، تحقیق: مهدی کرباسی. مؤلف - که از فلاسفه، نامدار قرن دهم و از شاگردان غیاث‌الدین منصور دشتکی است - در این رساله، با نگرشی فلسفی به تفسیر آیه الكرسي پرداخته است.

۳۶. تفسیر سوره اهل اُتی / معزالدین اردستانی، تحقیق: محمدرضا فاضلی. مؤلف (قرن ۱۱) این رساله را به اشاره و راهنمایی استادش محمدبن خاتون عاملی نوشته و درباره شأن نزول سوره، فضیلت آن و بحثهای مرتبط، سخن گفته است.

۳۷. رساله در عصمت اهل بیت ﷺ / محمدبن حسن شیروانی، تحقیق: حسین تقی‌زاده.

اثبات عصمت خمسۀ طیبه ﷺ بر اساس آیات ۵ تا ۱۱ سوره انسان (سوره هل

أتی) بر پایه روایات مفسران شیعه و سنی.

۳۸. أنوار الهدایة / علی بن حسین کربلابی، تحقیق: مهدی کرباسی.

مؤلف (قرن ۱۱ و ۱۲) ضمن تفسیر دو آیه (آیه ۱۶ سوره ق و آیه ۲۴ سوره انفال)، بحثهایی مهم در شناخت خداوند، توقیفیت اسماء و صفات الاهی، تبیین واژه فقه و حقیقت حکمت را بیان داشته است.

۳۹. تحفة العابدین / محمدحسین گیلانی، تحقیق: محمدعلی مهدوی راد.

تفسیری بر سوره حمد که محقق در مقدمه آن، از اهمیت این تفسیر و پیشینه نگارشهای تفسیری و تفاسیر سوره حمد سخن گفته است.

۴۰. تفسیر آیه‌های ۸ و ۹ سوره نجم / سید محمد مهدی موسوی، تحقیق:

محمد رضا فاضلی.

تفسیر مؤلف از آیه «علمه شدید القوی» آغاز شده و در «وهو بالأفق الأعلى» متمرکز می‌شود. البته تکیه بیشتر او بر تفسیر آیه «قاب قوسین أو أدنی» است.

۴۱. ذریعة الوداد / محمد محسن گیلانی اصفهانی، تحقیق:

برداشت‌گونه‌ای از تفسیر «حدائق الحقائق» معین‌الدین فراهی در تفسیر سوره یوسف بر اساس مشرب ذوقی و عرفانی. محقق تصریح کرده که برای برخی از روایات این رساله، هیچ مأخذی جز کتاب فراهی، نیافته است.

۴۲. تفسیر آیه ۳۶ سوره نور / محمدعلی سنقری حائری، تحقیق: روح‌الله

عبّاسی.

مؤلف در این مورد بحث می‌کند که «بیوت» در آیه، معنوی است نه مادی، و مراد از آن خانه‌های پیامبران و حضرت علی و حضرت زهرا علیها السلام است. همچنین دیدگاههای دیگران را نقد کرده است.

۴۳. تحقیق لیلة القدر / مؤلف: مجهول، تحقیق: محمد رضا فاضلی.

مؤلف - که احتمالاً در قرن دوازدهم می‌زیسته - درباره لیلة القدر، فضیلت سوره

قدر و تفسیر آن سخن گفته است.